

робиться - пам'ятники, а тим, хто тут воював, що? Шухевичу мають бути пам'ятники, а не Бандері! То є кривда для тих, хто воював та гинув, бо вони гинули не за Бандеру, а за Україну». Таким чином, Є. Стахів був одним із тих, хто не розділяв генеральну лінію ОУН і по прошестю багатьох років [7].

Отже, джерела особового походження сприяють заглибленню в особистісний вимір ОУН. Вони містять інформацію, яка відбиває внутрішнє сприйняття одне одного членами Організації. Такі документи демонструють наявність розбіжностей щодо методів діяльності, але не стосовно стратегічної мети. Водночас ці джерела вирізняються високим рівнем суб'єктивності, через що їх необхідно долучати до загального джерельного комплексу.

Анотація. Стаття посвячена аналізу інформативних можливостей джерел особистого походження для вивчення діяльності ОУН. Прийнято увагу звернути на спогади керівників організації та рядових її членів. Вони наведені на сторінках книг, брошур, в інтерв'ю. Робота з мемуарною літературою дозволяє глибше зануритися в проблему стратегії та тактики українських націоналістів, враховуючи проникливість в суть їхньої ідеології. При цьому звертається увага на необхідність обережного ставлення до даного джерела, враховуючи його суб'єктивність.

Ключеві слова: Організація українських націоналістів, джерела особистого походження, мемуари, «Архів Сенька».

Анотация. The article analyzes the opportunities informative memoir sources for the study of UNO. Taking into account the memories of both leaders and rank and file members. They set out on the pages of books, brochures, in an interview. Working memoir literature allows to dive deeper into the problem of strategy and tactics of the Ukrainian nationalists because of the penetration of the essence of their ideology. At the same time drawn attention to the need for a cautious attitude to the source because of its subjectivity.

Keywords: Organization of Ukrainian Nationalists, sources of personal origin, memoirs, "Senyk archive".

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Книш З. Архів Сенька: історико-критична студія / З. Книш. – Торонто: Новий шлях, 1992. – 154с.
2. В'ятрович В.М. Бандера: старі та нові міфи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mynule.com/articles/chotiri-mifi-pro-stepana-banderu>
3. Сциборський М. Націократія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unknownwar.info/-_1053/
4. Книш З. Розбрат: Спогади й матеріали до розколу ОУН у 1940–1941 роках / З. Книш. – Торонто: Срібна сурма, 1960. – 74 с.
5. Бандерівські спогади. Провідник ОУН на конспіративних квартирах і в побуті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/7265/Banderivski_sporady_Providnyk_OUN_na_konspiratyvnyh_kvartyrah
6. Галушак М. Один з провідників ОУН Омелян Коваль: «Ця молодь віродить Україну» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/02/10/141368/>
7. Правила життя Євгена Стахова [Електр.ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/09/15/94193/>

УДК 130.3

САЛЬВАДОР ДАЛІ ЯК САМОБУТНІЙ ТРАНСЛЯТОР ІДЕЙ НІЦШЕАНСТВА

Є.С.Чеботарьова, В.В.Білецький

Анотація. У статті автор викладає результати філософського дослідження літературного твору великого іспанського художника-сюрреаліста Сальвадора Далі „Щоденник одного генія” у контексті трансляції митцем світоглядних позицій, які витікають з „філософії життя” Фрідріха Ніцше. Застосовуються методи компарації, кількісного (квантифікаційного) аналізу документа, узагальнення, естраполяції.

Аналіз названого твору ілюструє, що Сальвадор Далі, як ніцшеанець, дійсно розробляє в уяві і практиці власний унікальний Універсум, населений однією-єдиною „даліанською” досконалою істотою – аналогом „надлюдини” Ніцше.

Разом з цим, показано, що ця істота далека від мотивів соціального панування, оскільки є цілком самодостатньою, на відміну від політично заангажованих осіб, які, викривляючи ніцшеанство, розробляють методи тотальної покорі.

Ключові слова: Сальвадор Далі, „даліанський”, ніцшеанство, „надлюдина”, сюрреалізм.

Актуальність поставленої проблеми. Філософія Фрідріха Ніцше, що зародилася ще у ХІХ ст., потужно вплинула на інтелектуальні та політичні процеси минулого століття. Ідеологи паранаукового чи псевдонаукового „знання”, аморальні державці Німеччини, СРСР, Італії, Японії, інші теоретики і практики впровадження фашистських ідеологій, прямо чи неявно апелювали до тез ніцшеанства „Бог помер”, „людина – лише міст від мавпи до надлюдини”, „слабкого підшттовхні” тощо.

Звісно, функціонерами пропаганди відбувалося надзвичайно цинічне спотворення і викривлення думок класика, який помер ще у 1900 році і, на щастя, не побачив численні спекулятивні „дітища” своїх концепцій – „теорії” расової чи етнічної „переваги”, „неповноцінності”, „чистоти”, реанімованої френології, фізіогноміки, концентраційних таборів, голокосту, гулагів, гетто тощо.

Ідеологом фашизму Ф.Ніцше, безумовно, не був. З курсу філософії, який викладається у нашому університеті, а також з першоджерел (творів класика) ми знаємо, що його „надлюдина духу” (Übermensch або Uebermensch) незалежно до суспільства, своїх національних, расових ознак, плекає власний морально-інтелектуальний прогрес, відшукує подібних собі і зосереджується на стадії „Дитини”, яка є фіналом еволюції „надлюдини Духу” [1]. Така персону, за Ніцше, дійсно наділена більшою „волею до влади”, але це не означає автоматичний потяг її до пригноблення „звичайних” людей.

Зрозуміло, що вислови Фрідріха Ніцше не позбавлені протиріч, надто вже критичного нігілістичного ставлення до християнської моралі, містять сексизм, у творах відбувається вживання не надто чітко визначених термінів – наприклад, та ж сама „воля до влади”, „Дух”, туманних і часто незрозумілих образів-персонажів: королів, віслюка, людини, що тягне за собою мерця, базарних комедіантів тощо. Проте всі ці образи проаналізовані теоретиками і їх аналіз не буде новим.

Наша цікавість до ніцшеанських та „постніцшеанських” позицій пояснюється тим, що не лише політики і державці ХХ ст., а й теперішні, зокрема, російські, висловлюють ідеологічні тези, які межують з шовіністичними. Про це можна говорити, наприклад, після публічного висловлення поваги В.В. Путіна до „талановитого” Йозефа Геббельса на спеціальному зібранні равінів Москви 10 липня 2014 року.

Таким чином, існує правдоподібне припущення, що спотворене до невпізнаності ніцшеанство знову починає застосовуватися як база державної ідеології, внутрішньої тоталітарної та зовнішньої агресивної дикунської політики окремих народів, які претендують на якусь „виключну роль” в історії людства.

Ми відстоюємо думку про те, що політично незаангажовані транслятори „філософії життя” Ф.Ніцше, прибічники його теорії індивідуального розвитку, дистанціювання від „звичайних” людей, *не потребують над останніми ніякої формальної влади* – вони у таких речах не зацікавлені. Та й сама уможлидна теорія орієнтована на *персональне* духовне зростання і аж ніяк не на масову покору.

Яскравим прикладом таких трансляторів є іспанських художник-сюрреаліст Сальвадор Далі, неоднозначний творчий доробок якого – „Щоденник одного генія” ми намагалися детально дослідити [2]. Крім цього, у своїй роботі ми будемо послуговуватися висновками відомих аналітиків творчості Далі, таких як Т.Баркова, Н.Харріс, К.Інграм, Р.Баландін, О.Рогожин, О.Петрякова, А.Ладвінська, а також А.Якимович (цей російський доктор мистецтвознавства є автором детальної вступної статті до „Щоденника” Далі) [2 - 9].

Головною метою цієї статті і є обґрунтування та ілюстрування тези про спорідненість світоглядної системи названого митця з головними моментами філософії ніцшеанства. Цікаво буде

також виокремити і термінологічно назвати способи реалізації „філософії життя” у творчості сюрреаліста та його життя в цілому.

Виклад матеріалу. Філософією Ніцше та образом мислителя-бунтаря Далі почав захоплюватися якщо не з дитинства, то з підліткового віку – напевно, бо його персону починає фігурувати у „Щоденнику” вже з перших сторінок. Художник пише, наприклад, так: „...у часи свого дитинства, коли розум намагався долучитися до знань, ... Вперше відкривши Ніцше, я був глибоко шокований. Чорним по білому він нахабно заявляв: „Бог помер!”. Як вам це? Не встиг я звикнути до думки, що Бога взагалі не існує, як хтось запрошує мене бути присутнім на його похоронах!... Заратустра здавався мені героєм грандіозних масштабів, величчю чиєї душі я щиро захоплювався, але в той же час він сильно компроментував себе у моїх очах тими дитячими іграми, які я, Далі, вже давно переріс” [2. с.42] (переклад з російської – тут і далі – Є.Ч.).

Простий кількісний аналіз показує, що слова „Ніцше” та „ніцшеанство” зустрічаються у цьому епатажному творі двадцять шість разів (при цьому прізвище близького друга Далі – Федеріко Гарсії Лорки – всього лише десять).

В принципі, практично все життя великого іспанського художника є реалізацією вже згаданої стадії розвитку „надлюдини Духу” – Дитини. При цьому Далі відверто „приміряє на себе” персону ніцшеанської Надлюдини – він виділяє себе у особливий різновид створінь і згадує про себе у „Щоденнику” ніяк інакше, як про унікальну „істоту-Далі”. Це, по суті одноелементний клас об’єктів, бо така істота одна. Цей Nomen (своє власне ім’я як родову назву вищого типу довершених організмів) сюрреаліст вживає дев’яносто чотири рази. Для дефінування проявів себе як „надлюдини” він вживає поняття „даліанський” у синонімах „вишуканий”, „унікальний”, „неповторний”, „надприродний”. Воно вживається у „Щоденнику” понад тридцять разів. І, зрештою, сам Ніцше для художника-мислителя скоро стає „слабаком, який дозволив собі слабкість стати безумцем” [2. с.43]. „Я захотів стати Ніцше ірраціонального” [2. с.48].

„Сам я вже тиждень відчуваю себе чимось на кшталт реторти алхіміка...Я приліг весь у холодному поті, який покрив мене, наче краплини роси реторту алхіміка” – пише автор „Щоденника одного генія” [2. с.132, 137]. Далі називає себе „єдиним і останнім сюрреалістом”, сама думка про те, що він один з якоїсь групи, викликає гнів. Він порівнює себе з Христом – аж до ототожнення з ним, вважає себе „спасителем сучасного мистецтва”. Прогресуюче прагнення розвинути і розширити „даліанський Всесвіт” переконує сюрреаліста, що він – своєрідний надприродний чарівник, який може перетворюватися на рибу, аскета, канібала тощо.

Зрозуміло, що всі „даліанські” атрибути протиставляються людським, звичайним, так би мовити, „профанним”. „Даліанський світ”, „даліанська діалектика” і „даліанська довершеність”, „даліанська геометрія” все більше і більше віддаляються від звичайно-людських. Не дивно, що як послідовний ніцшеанець, Сальвадор Далі не приймає до уваги факт наявності моральних норм – він ставиться до нього не войовничо, а байдуже, а, точніше, - ніяк не ставиться, ігнорує, дотримуючись своїх „даліанських” („еталонних”) поглядів.

З біографії художника ми знаємо, що його ніцшеанський Лев „Я хочу” долає соціальні норми Дракона „Ти повинен” ще у дитинстві [1. с.36 - 37]. Провокативна, почасти істероїдна поведінка хлопчика по відношенню до батьків, наставників та вихователів стала дієвим механізмом відвойовування благ, сфери свободи, під якою, як ми бачимо далі, розуміється надзвичайно своєрідне світосприйняття, яке стороннім спостерігачам здається неадекватним, збоченим, нахабним, блюзнірським, егоцентричним. Проте, жоден з біографів не говорить про намагання Далі стати політиком чи якимось іншими чином керувати людьми, над масою яких він у своїй уяві поставав як „надістота”. Це підтверджує нашу робочу гіпотезу.

По відношенню до людей він веде себе абсолютно як ніцшеанський Uebermensch. Нічого крім сміху, кепкування та парадоксальних жартів сюрреаліст не транслює. А як ще має ставитися надлюдина до нижчих істот? За Ніцше, нічого іншого, крім нищівного сміху, вони не заслуговують.

Далі – самодостатня «надлюдина» (за його термінологію - „даліанець”) у процесі постійного самотворення. І, треба віддати йому належне, - напрочуд плідний і практично позбавлений лінощів, пасивності. Він грає у шокуючі епатажні ігри з дитинства аж практично до самої смерті і насолоджується створеним ним і для нього Універсумом. Єдиний авторитетний глядач і оцінювач „даліанського” мистецтва – це сам Далі.

Щоправда, певну вагу тут міг мати голос і його Гали Градіви (Єлени Дьяконової), але не як правило і у мистецтві - лише дорадчий [4, 5]. Гала мала іншу роль – Музи, ідеалу, еталону, взірця, „надлюдини-жінки” – у надзвичайно різних „даліанських” значеннях. Вона надихала, підживлювала егоцентризм художника, іноді підказувала епатажні ідеї творчості, була прекрасним менеджером („золотим талісманом”). А він жив у своєму сюрреалістичному світі, наповненому ідеальними, даліанськими „квантами творчості”, даліанськими космогонічними мухами, неперевершеними подіями потовиділення, кишковими мареннями, атомними Ледами, космогонічними рогами носорогів, сотнями жаб, які зображували одяг Дон Кіхота, мушкетними кулями, які малювали крила вітряків та іншими парадоксальними образами.

Як бачимо, спорідненість світогляду „майстра епатажу” з філософією Ф.Ніцше очевидна. Більше того – вона має похідний від ніцшеанства характер. Разом з цим, дослідники „Щоденника одного генія” і взагалі, образу життя Сальвадора Далі іноді вказують і на певні відмінності. Їх, загалом, дві.

По-перше, автор „філософії життя” послідовно негативно ставиться до християнства як до релігії „слабкої людини”, раба, позбавленого потенцій особистісного росту, прогресу, як до релігії згасання потягу „волі до влади” [10].

Сальвадор Далі, на перший погляд, тут відмінний від Ніцше – у його творах християнські мотиви і образи є доволі частими. Наприклад, самі назви багатьох картин прямо на це вказують: „Спокуса святого Антонія”, „Мадонна”, „Христос Сан Хуана де ла Крус”, „Розп’яття”, „Таємна вечеря”. Подив посилюється, якщо приймати до уваги намагання батька молодого Далі виховати сина у атеїстичному дусі.

Дослідники життя та творчості Далі дають нам таке пояснення цього „парадоксу”. Часте повернення сюрреаліста до біблійних сюжетів може тлумачитися як один з проявів протесту проти авторитета батька, образу на якого Сальвадор зберігав доволі довго. Крім цього, „християнство”, трансльоване Далі, далеке від канонічного настільки, наскільки це взагалі можливо. Імовірно, біблійне тло добре підходило для розміщення на ньому контрастних за змістом і формою епатажних, наприклад, фрейдистських символів – воно, так би мовити, посилювало сюрреалізм і робило художника „королем” цього напрямку мистецтва. Таким чином, Сальвадор Далі *не може* вважатися транслятором християнської релігії і християнської моралі. Тут його головна відмінність від Ніцше, на нашу думку, полягає у тому, що останній ставився до цієї релігії суто негативно, а Далі її експлуатував на власний розсуд. Це абсолютно не суперечить концепції Надлюдини – вона може творити себе і свій Простір як завгодно і використовувати при цьому будь-який „матеріал” – у тому числі наявні серед „звичайних людей” релігійні символи.

По-друге, ставлення Фрідріха Ніцше до жіночої статі, проілюстроване у розділі „Про жінок” у „Так говорив Заратустра” не може називатися позитивним. Тези: „Мужчина для жінки – лише засіб”, „Взагалі, жінка слабо розуміється на честі”, „Нехай мужчина боїться жінки...”, „І слухатися повинна жінка, і віднайти глибину до своєї поверхні. Поверхня – душа жінки, рухлива, бурхлива плівка на мілкій воді”, „Ти йдеш до жінок? Не забудь про батіг!” [1].

Ми не будемо відхилятися від нашої теми і пояснювати причини такого ставлення німецького філософа до жіночої статі. Але тут, на нашу думку, Далі дійсно відмінний від цієї тези ніцшеанства. Сюрреаліст любив жінок – палко кохав свою Галу, неодноразово робив інших представниць прекрасної половини людства своїми „музами”. Але хто сказав, що один Übermensch повинен бути подібний до іншого? Їх подібність прямо суперечить ніцшеанству. „Надлюди” є унікальними –

Заратустра як „міст від мавпи до надлюдини” до жінок ставиться цинічно, а „Даліанець” – позитивно. У світі „надістот” взагалі немає такого поняття, як суспільна заборона і загальноприйнята норма.

До речі, цинічне ставлення до тієї ж, ніби-то обожнюваної Гали з боку Сальвадора Далі – також неспростовний факт. Художник дійсно давав їй над собою безмежну владу і у літньому віці від цього сильно страждав, маючи конфлікти з нею (аж до фізичного насильства) коли його егоїстична та меркантильна дружина виявляла аморальну поведінку.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, ми бачимо підтвердження нашої гіпотези про спорідненість світоглядних акцентів великого сюрреаліста ХХ ст. з великим філософом кінця ХІХ ст. Далі дійсно теоретично і практично дотримувався базових принципів ніцшеанства, віддаляючись від соціуму „звичайних людей”, з точки зору яких він був егоцентричним „нарцисом”. У своєму континуумі, який стрімко розвивався і не мав кордонів між реальністю і маренням, сам художник був „даліанцем” - чимось вищим за людину і тому не потребував ніяких зовнішніх оцінок.

Розбіжності, які спостерігаються у тезах Далі і Ніцше, на наш погляд, не мають суттєвого значення для визначення першого саме як ніцшеанця.

Приклад Сальвадора Далі показує також, що справжні прибічники „філософії життя”, принаймні у фіналі конструювання власної системи рефлексії (а не у стадії її становлення), стають далекими від агресивної критики „сірої маси”, не потребують влади над нею, а лише з неї, так би мовити, кепкують.

Тому більшість державних діячів, політиків, інших соціальних інженерів, які ніцшеанство використовують для створення теорії і практики масової покори, є лицемірними спекулянтами ідей великих мислителів. Ніцшеанство у своїй суті має зовсім інший фокус – персональний розвій особистості – на власний особистісний розсуд.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ф.Ніцше. Так говорив Заратустра. Книга для всіх и ни для кого. – Харків: Фоліо, 2003. – 572 с.
2. Дали С.Дневник одного гения / С.Дали; пер. с франц. О. Г. Сокольник, Т. А. Ждан. - Минск : Попурри, 2012. - 336 с.
3. Дали, С.Тайная жизнь Сальвадора Дали, рассказанная им самим / С.Дали; пер. с исп. Т.И. Баркова. - Кишинев, 1989
4. Рожин, А. И. Сальвадор Дали - миф и реальность/ А. И. Рожин. – Санкт Петербург., 1992.
5. Харрис Н. Жизнь и творчество Дали / Н. Харрис.- Италия : СПИКА, 1994. — 80 с.
6. Кэтрин Инграм. Гениальный Дали/ Пер. Т. Платонов. – Москва: Эксмо, 2014
7. Баландин, Р. К. Сальвадор Дали искусство и эпатаж/ Р. К. Баландин. - Москва: Вече, 2013
8. Петряков, А. М. Сальвадор Дали. Божественный и многоликий : [литер.-худож. изд.] / А. Петряков. – Москва, Санкт Петербург: Питер, 2008. - 220 с.
9. Ладвинская А. А. Сальвадор Дали (1904-1989) // Жизнь выдающихся людей. 70 знаменитых художников : судьба и творчество / А. А. Ладвинская - Донецьк: ООО ПКФ БАО, 2006. - С.435 - 445.
10. Фридрих Ніцше. Антихристиянин. – Харків: Фоліо, 2009. – 192 с.